

ВОРОБЕЙ П. А.

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
(Київський університет інтелектуальної
власності та права Національного
університету
«Одеська юридична академія»)
ORCID ID: 0000-0003-2470-1920

КОВАЛЬЧУК С. О.

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального
процесу та криміналістики
(Івано-Франківський навчально-науковий
юридичний інститут Національного
університету «Одеська юридична
академія»)
ORCID ID: 0000-0001-6285-099X

МІРОШНИЧЕНКО С. С.

професор кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
(Київський університет інтелектуальної
власності та права Національного
університету «Одеська юридична
академія»)
ORCID ID: 0000-0002-4215-1603

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.84>**ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО
ЯК УЧАСНИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Актуальність теми статті зумовлена тим, що, незважаючи на ґрунтовність проведених наукових розвідок із проблематики процесуального статусу слідчого, низка питань, зокрема й теоретико-правового характеру, потребує подальшого дослідження. Актуальність зазначеної проблематики зумовила постановку як мети статті розкрити на основі норм кримінального процесуального закону, інших нормативно-правових актів і доктринальних підходів поняття процесуального статусу слідчого. Розкрито поняття правового статусу, сформульовані в загальнотеоретичній юриспруденції та доктрині кримінального процесу, і вказано на притаманний їм уніфікований характер. Звернено увагу на широке використання терміна «процесуальний статус» і встановлено співвідношення правових категорій «правовий статус» і «процесуальний статус». Схарактеризовано доктринальні підходи до визначення поняття «процесуальний статус слідчого» та звернено увагу на доцільність його розкриття з урахуванням таких уточнень: 1) відображення правової природи процесуального статусу слідчого як системи елементів, що складають його структуру; 2) недоцільність обмеження його регламентації виключно нормами

кримінального процесуального закону; 3) наведення у визначенні всіх елементів структури процесуального статусу слідчого. За результатами проведеного дослідження у структурі процесуального статусу слідчого виокремлено такі елементи: 1) кримінальну процесуальну функцію, виконувану ним; 2) процесуальну компетенцію слідчого (предмет його відання і сукупність наданих йому процесуальних повноважень); 3) процесуальні гарантії діяльності слідчого; 4) його відповідальність. З урахуванням наведеної структури і висловлених зауважень до розуміння поняття наведено авторське визначення поняття «процесуальний статус слідчого» як нормативно закріпленої системної характеристики, що відображає його процесуальну компетенцію та гарантії діяльності слідчого, надані йому задля виконання кримінальної процесуальної функції з досудового розслідування кримінальних правопорушень, і його відповідальність у разі невиконання або неналежного виконання покладених на нього обов'язків.

Ключові слова: *слідчий, правовий статус, процесуальний статус, повноваження, процесуальні повноваження, компетенція, предмет відання, учасники кримінального провадження.*

Vorobei P. A., Kovalchuk S. O., Miroshnychenko S. S. The concept of procedural status of an investigator as a participant in criminal proceedings

The relevance of the topic of the article is due to the fact that despite the thoroughness of the scientific research conducted on the issues of the procedural status of an investigator, a number of issues, including those of a theoretical and legal nature, require further research. The relevance of this issue has led to the aim of the article to elaborate on the concept of procedural status of an investigator based on the provisions of the criminal procedure law, other legal acts and doctrinal approaches. The author reveals the concepts of legal status formulated in the general theoretical jurisprudence and the doctrine of criminal procedure and points out their inherent unified nature. Attention is drawn to the widespread use of the term «procedural status» and the author establishes the correlation between the legal categories «legal status» and «procedural status». The author characterizes the doctrinal approaches to the definition of the concept of «procedural status of an investigator» and draws attention to the expediency of its disclosure with due regard to the following clarifications 1) reflection of the legal nature of the procedural status of an investigator as a system of elements which constitute its structure; 2) inexpediency of limiting its regulation to the provisions of the criminal procedure law only; 3) inclusion in the definition of all elements of the structure of the procedural status of an investigator. Based on the results of the study, the following elements are distinguished in the structure of the investigator's procedural status 1) criminal procedural function performed by him; 2) procedural competence of the investigator (the subject matter of his jurisdiction and the totality of procedural powers granted to him); 3) procedural guarantees of the investigator's activity; 4) his responsibility. Given the above structure and the comments made on the understanding of the concept, the author provides the author's definition of the concept of «procedural status of an investigator» as a statutory systemic characteristic which reflects his procedural competence and guarantees of investigator's activities provided to him for the purpose of performing the criminal procedural function of pre-trial investigation of criminal offenses, and his liability in case of non-performance or improper performance of his duties.

Key words: *investigator, legal status, procedural status, powers, procedural powers, competence, subject matter of jurisdiction, participants to criminal proceedings.*

Постановка проблеми. Учасником кримінального провадження з боку обвинувачення є слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (пункт 19 частини 1 статті 3 КПК України) [1]. Правовому регулюванню процесуальної діяльності слідчого в нормах кримінального процесуального закону присвячена істотна увага як у контексті закріплення загальних положень кримінального провадження та визначення процесуального статусу його учасників, так і в контексті визначення механізму збирання, перевірки та оцінювання доказів, порядку проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. При цьому правове регулювання процесуальної діяльності слідчого здійснюється законодавцем через визначення його повноважень під час здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесуального статусу слідчого присвячено наукові праці О. Бауліна, І. Гловюк, М. Городецької, В. Гринюка, І. Зінковського, О. Кіпера, Н. Карпова, О. Лисецького, Л. Лобойка, О. Марочкина, В. Сидорчука, М. Стоянова, М. Цуцкірідзе та інших вітчизняних учених. Проведені ними наукові розвідки закладають теоретичні підвалини для визначення як теоретичних основ, пов'язаних із розкриттям поняття та структури процесуального статусу слідчого, так і практичних проблем здійснення його діяльності з досудового розслідування кримінальних проваджень. Незважаючи на ґрунтовність проведених наукових розвідок, низка питань, зокрема й теоретико-правового характеру, потребують подальшого дослідження, що повною мірою стосується поняття процесуального статусу слідчого.

Метою статті є розкриття на основі норм кримінального процесуального закону, інших нормативно-правових актів і доктринальних підходів поняття процесуального статусу слідчого.

Виклад основного матеріалу. Для характеристики учасників кримінального провадження вчені використовують терміни «правовий статус» і «процесуальний статус», що зумовлює необхідність їх дослідження задля встановлення співвідношення їх понять.

Поняття правового статусу загалом ґрунтується на його дефініції, сформульованій у загальнотеоретичній юриспруденції. Так, О. Скакун, оперуючи поняттям «правовий статус людини», визначає його як «юридично закріплене становище людини в суспільстві, відповідно до якого фізична особа як суб'єкт права вступає у правовідносини, координує свою діяльність і поведінку в суспільстві» [2, с. 57]. З уточненнями стосовно структури правового статусу наведена дефініція використовується в доктрині кримінального процесу. Так, О. Лисецький указує, що «правовий статус – це юридично унормоване становище суб'єкта у правотворчому та правореалізаційному процесі, структуру якого становлять права, завдання і відповідальність» [3, с. 25]. Схоже визначення правового статусу наводить В. Сидорчук, на думку якого, «правовий статус – це регламентовані діючими нормативно-правовими актами функції, права, обов'язки та відповідальність, які формально визначають становище суб'єкта у взаємодії його із іншими суб'єктами правового життя» [4, с. 21]. Звертаючись до аналізу наведених визначень, потрібно відзначити, що вони надають загальне розуміння статусу, зокрема й конкретного суб'єкта як учасника відповідних правовідносин, у зв'язку з чим мають уніфікований характер. Водночас дефініції правового статусу не дозволяють сформувати уявлення стосовно особливостей сфери правового регулювання, в якій формуються ті або інші правовідносини, зокрема й кримінального провадження.

Поряд із терміном «правовий статус» учені широко оперують терміном «процесуальний статус» у контексті дослідження статусу учасників провадження загалом або конкретних учасників правовідносин, зокрема кримінальних процесуальних. Здійснюючи аналіз цих правових категорій у контексті кримінального провадження, І. Гловюк вказує, що «категорію «кримінально-процесуальний статус» слід розглядати як спеціальну щодо категорії

«правовий статус»» [5, с. 58]. Поділяючи таку позицію щодо співвідношення зазначених правових категорій, потрібно уточнити, що стосовно слідчого, який може бути учасником лише кримінального процесу, доречно використовувати термін «процесуальний статус», поряд з яким виокремлювати адміністративно-правовий статус слідчого.

Загалом поняття процесуального статусу поза конкретизацією до застосування до певного учасника провадження (кримінального, цивільного, адміністративного, господарського) визначає В. Сидорчук, який відзначає, що «процесуальний статус – регламентована відповідним процесуальним законодавством характеристика суб'єкта щодо виконання покладених на нього функцій через реалізацію закріплених у профільному законодавстві повноважень, які визначають його місце у відповідній системі суб'єктів процесу, з метою виконання завдань того виду провадження, в якому він бере участь» [4, с. 24]. Наведена дефініція по суті є міжгалузевим визначенням процесуального статусу учасника провадження і в її межах міститься вказівка на: 1) систему елементів, які становлять процесуальний статус; 2) визначення за допомогою виокремлення цих елементів місця учасника провадження в системі його учасників; 3) нормативну регламентацію елементів процесуального статусу у процесуальному законодавстві.

У доктрині кримінального процесу значна увага вчених присвячена визначенню поняття процесуального статусу слідчого, хоча серед них відсутній однозначний підхід щодо розкриття як правової природи його процесуального статусу, так і системи тих елементів, які охоплюються ним. Так, О. Литвинчук розглядає процесуальний статус слідчого як «систему закріплених у кримінальному процесуальному законі функцій, прав і обов'язків, процесуальних гарантій діяльності та відповідальності слідчого за порушення норм цього закону, що відображає його фактичне положення у взаємовідносинах з іншими учасниками кримінального процесу в ході провадження досудового слідства» [6, с. 9]. Деяко з інших позицій це поняття визначають В. Сидорчук і М. Стоянов, які відзначають, що «процесуальний статус слідчого – це регламентована КПК діяльність слідчого щодо виконання покладених на нього функцій відповідного органу досудового розслідування через реалізацію закріплених у КПК повноважень, які визначають його місце в системі суб'єктів кримінального процесу, задля виконання завдань кримінального провадження» [7, с. 170]. Аналіз наведених визначень свідчить, що ознаки процесуального статусу слідчого, які виокремлюються вченими, відповідають ознакам процесуального статусу загалом і конкретизуються стосовно цього учасника кримінального провадження. Проте зазначені дефініції поняття процесуального статусу підлягають уточненню з урахуванням декількох зауважень.

По-перше, їх співставлення свідчить про відмінність підходів учених до визначення правової природи процесуального статусу слідчого: в першому випадку мова йде про нього як систему елементів, які визначають його місце в системі учасників кримінального провадження, а в другому – про характеристику діяльності слідчого крізь призму його функцій і повноважень. Водночас процесуальний статус будь-якого учасника кримінального провадження, зокрема й слідчого, відображає його правове становище. Унаслідок цього процесуальний статус слідчого за своєю правовою природою має розглядатися як система елементів, що дозволяє розкрити його правове становище та не може характеризуватися як процесуальна діяльність цього учасника кримінального провадження.

По-друге, у наведених визначеннях процесуальний статус слідчого розглядається в контексті його нормативної регламентації в нормах кримінального процесуального закону – КПК України. Натомість елементи процесуального статусу слідчого знаходять свою конкретизацію в підзаконних нормативно-правових і відомчих актах відповідних правоохоронних органів та інших центральних органів державної влади. Наприклад, Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р., визначає повноваження слідчого щодо зберігання речових доказів [8]. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та

використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5, передбачає права слідчого в ході проведення зазначених процесуальних дій [9]. Розділ VI Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27.07.2017 р. за № 918/30786, закріплює права й обов'язки слідчих та гарантії їх процесуальної незалежності [10]. Відповідно характеристика процесуального статусу слідчого не має обмежуватися регламентацією системи його елементів виключно в нормах кримінального процесуального закону.

По-третє, відстоюючи позицію про доцільність врахування у визначенні процесуального статусу слідчого системи елементів, які його становлять, вчені по-різному розкривають їх коло. Це пов'язано з відсутністю в доктрині кримінального процесу усталеного підходу до розуміння структури процесуального статусу учасників кримінального провадження, зокрема й слідчого. Так, О. Лисецький відзначає, що процесуальний статус слідчого «змістовно містить сукупність таких елементів: функції (основні напрями кримінальної процесуальної діяльності); завдання; повноваження (права та обов'язки); процесуальна самостійність; гарантії законності та обґрунтованості діяльності; процесуально-правова відповідальність» [3, с. 25]. Схожим чином структуру процесуального статусу слідчого визначає В. Сидорчук, на думку якого, він «складається з наступних елементів: кримінально-процесуальна функція, яка реалізується слідчим; компетенція, якою наділений слідчий для реалізації покладених на нього функцій (функції) і завдань кримінального провадження; зв'язок слідчого з іншими суб'єктами кримінального процесу, який залежить від покладених на нього повноважень і щодо слідчого характеризується двома складовими: процесуальною самостійністю і процесуальною незалежністю; відповідальність слідчого, яка передбачена законом» [4, с. 183]. Відзначаючи істотну наближеність наведених підходів, водночас потрібно констатувати неврахування в першому з них предмета відання слідчого та обмеження в ньому відповідальності слідчого виключно процесуальною відповідальністю, а також неврахування в другому з цих підходів інших процесуальних гарантій діяльності слідчого, окрім його процесуальної самостійності та незалежності.

Висновки. У структурі процесуального статусу слідчого доречно виокремлювати такі елементи: 1) кримінальну процесуальну функцію, виконувану ним; 2) процесуальну компетенцію слідчого (предмет його відання і сукупність наданих йому процесуальних повноважень); 3) процесуальні гарантії діяльності слідчого; 4) його відповідальність.

З урахуванням наведеної структури і висловлених зауважень до розуміння поняття процесуальний статус слідчого доцільно визначити як нормативно закріплену системну характеристику, що відображає процесуальну компетенцію та гарантії діяльності слідчого, надані йому задля виконання кримінальної процесуальної функції з досудового розслідування кримінальних правопорушень, і його відповідальність у разі невиконання або неналежного виконання покладених на нього обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
3. Лисецький О.О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис... канд.. юр. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2018. 220 с.
4. Сидорчук В.В. Процесуальний статус слідчого, який розслідує корупційні злочини: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Одеса, 2022. 244 с.

5. Гловюк І. В. Кримінальнопроцесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.

6. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Луганськ, 2007. 234 с.

7. Сидорчук В.В., Стоянов М.М. Поняття процесуального статусу слідчого, його складники. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2021. Вип. 2. С. 167-171.

8. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-p>.

9. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

10. Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 27.07.2017 р. за № 918/30786. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

